

Time allowed : Two hours

Maximum marks : 45

ਨੋਟ : (i) ਅਪਣੀ ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਯੋਗ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਬੰਧ/ਪਿਠਰ-ਬੰਧ ਵਾਲੀ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਬੰਧ/ਪਿਠਰ-ਬੰਧ 139/A ਸਰੂਰ ਦਰਜ ਕਰੋ ਜੀ ।

(ii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਟਾਈਟਲ ਸਹਿਤ 30 ਪੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਹਨ ।

(iii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਪੰਨਾ/ਪੰਨੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(iv) ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਰੂਰੀ ਹਨ ।

(v) ਹਰੇਕ 1 ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 1-5 ਸਰੂਰ ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਗਭਗ 10 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ।

(vi) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 6-10 ਹਰੇਕ - ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਗਭਗ 20-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ।

(vii) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 11-15 ਹਰੇਕ 4 ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਲੰਮੇ/ਵਿਚਲੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਗਭਗ 10-60 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ।

(viii) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 16-17 ਹਰੇਕ 5 ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਲੰਮੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਗਭਗ 80-100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ।

(ix) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 16-17 ਵਿੱਚ 100% ਅਤਰਿਕ ਉੱਤਰ ਹੋਵੇਗੀ।

1. ਦੋ ਸਰਕਾਰ-ਅਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ । 1
2. C.P.C.B. ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ । 1
3. ਡਾ. ਦੀ ਸੰਭਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਢੰਗ ਲਿਖੋ । 1
4. ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਪੈਟਾਸੀਅਮ ਖਾਦ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ । 1
5. ਸਨਸਕੀਆ ਨੂੰ ਚਿਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਲਿਖੋ । 1
6. ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਲਿਖੋ । 2
7. ਪਹਿਲੀ ਸਲਾਉਟ ਨਾਲ ਫੂਮੀ ਉੱਪਰ ਪੈਂਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਿਖੋ । 2

8. ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਦੇ ਮੁੱਖ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ? 2
9. ਰਸਾਇਣਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਡੂੰਘੀ ਉੱਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ? 2
10. ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਾਧੇ ਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਲਿਖੋ । 2
11. ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਲਨ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਲਿਖੋ । 4
12. ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਚਾਰ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਲਿਖੋ । 4
13. ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਪਹੁੰਚਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ । 4
14. ਫਸਲ ਚੱਕਰ ਦੇ ਚਾਰ ਲਾਭ ਦੱਸੋ । 4
15. ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਰੱਖਣ 'ਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣਾ ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ? 4
16. ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਜੰਤੂ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? 5
- ਜਾਂ
- ਨੈਸ਼ਨਲ ਐਨਵਾਇਰਮੈਂਟ ਪਾਲਿਸੀ 2006 ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਲਿਖੋ । 5
17. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ । 5
- ਜਾਂ
- ਭੋਜਨ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਨਣ ਕਰੋ । 5

(Hindi Version)

- ਨੋਟ : (i) अपनी उत्तर-पुस्तिका को मुख्य पृष्ठ पर विषय-कोड/पेपर-कोड वाले आने में विषय-कोड/पेपर-कोड 139/A अवश्य लिखें
- (ii) उत्तर-पुस्तिका लेते ही इसके पृष्ठ गिनकर देख लें कि इसमें ग्राहक सहित 30 पृष्ठ हैं एवं सही क्रम में हैं।
- (iii) उत्तर-पुस्तिका में खाली छोड़े गये पृष्ठ/पृष्ठों के पर्याप्त इतल किए गए प्रश्न/प्रश्नों का मूल्यांकन नहीं किया जाएगा।
- (iv) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।
- (v) प्रत्येक 1 अंक वाले प्रश्न सं. 1-3 बहुत छोटे उत्तरों वाले प्रश्न हैं। प्रत्येक प्रश्न का उत्तर लगभग 10 शब्दों में हो।
- (vi) प्रश्न सं. 6-10 प्रत्येक 2 अंकों वाले छोटे उत्तरों वाले प्रश्न हैं। प्रत्येक प्रश्न का उत्तर लगभग 20-30 शब्दों में हो।
- (vii) प्रश्न सं. 11-15 प्रत्येक 4 अंकों वाले लम्बे/मध्यम उत्तरों वाले प्रश्न हैं। प्रत्येक प्रश्न का उत्तर लगभग 50-60 शब्दों में हो।
- (viii) प्रश्न सं. 16-17 प्रत्येक 5 अंकों वाले लम्बे उत्तर वाले प्रश्न हैं। प्रत्येक प्रश्न का उत्तर लगभग 80-100 शब्दों में होगा।
- (ix) प्रश्न सं. 16-17 में 100% आन्तरिक बचन होगा।

1. दो सर्वाङ्गारियों के नाम लिखें। 1

2. CPCB का विस्तार रूप लिखो। 1

3. भूमि संरक्षण का कोई एक ङग लिखो।	1
4. कोई एक पोटेशियम खाद का नाम लिखो।	1
5. जनसंख्या को रोकने की कोई एक विधि लिखो।	1
6. पीछों की आर्थिक महत्ता के कोई दो पङ्क्तु लिखो।	2
7. परास्त्री जलाने से भूमि पर पड़ने वाले कोई दो बुरे प्रभाव लिखो।	2
8. टिक्कड़ विकास के मार्ग में दो मुख्य बाधाएँ कौन सी हैं ?	2
9. रसायनों के प्रयोग का भूमि पर क्या प्रभाव पड़ा ?	2
10. जनसंख्या वृद्धि के कोई दो मुख्य कारण लिखो।	2
11. प्रकृति में संतुलन पर एक नोट लिखो।	4
12. पर्यावरणीय प्रबंध के चार तकनीकी पक्ष लिखो।	4
13. टिक्कड़ विकास के लिए सामाजिक पङ्क्तुओं का वर्णन करो।	4
14. फसलों की अदला-बदली के चार लाभ बताओ।	4
15. आस-पास को साफ-सुधरा रखने में विद्यार्थी अपना क्या योगदान दे सकते हैं ?	4
16. पंजाब में जन्तु विविधता के बारे में आप क्या जानते हैं ?	5
अथवा	
"नैशनल एन्वायरमेंट पॉलिसी 2006" पर एक नोट लिखो।	5
17. भारत में भोजन समस्याओं के कारणों को संक्षेप में लिखो।	5
अथवा	
भोजन की संधारण की विधियों की वर्णन करो।	5

(English Version)

- Note :** (i) You must write the subject-code/paper-code 139/A in the box provided on the title page of your answer-book. <https://www.punjabboardonline.com>
- (ii) Make sure that the answer-book contains 30 pages (including title page) and are properly serialized as soon as you receive it.
- (iii) Question/s attempted after leaving blank page/s in the answer-book would not be evaluated.
- (iv) All questions will be compulsory.
- (v) Question No. 1-5 are very short answer type questions carrying 1 mark each. Answer to each question will be approximately in 10 words.

- (vi) Question No. 6-10 are short answer type questions carrying 2 marks each. Answer to each question will be approximately in 20-30 words.
- (vii) Question No. 11-15 are long/medium answer type questions carrying 4 marks each. Answer to each question will be approximately in 50-60 words.
- (viii) Question No. 16 and 17 are long answer type questions carrying 5 marks each. Answer to each question will be approximately in 80-100 words.
- (ix) In Question No. 16-17, there will be 100% internal choice.

1. Name two omnivorous animals.	1
2. Write the full form of C.P.C.B.	1
3. Write any one method to conserve soil.	1
4. Name any one potassium fertilizer.	1
5. Write any one method to control population.	1
6. Write any two aspects of economic importance of plants.	2
7. Write any two harmful effects of paddy stubble burning on soil.	2
8. What are two main barriers in the way of sustainable development ?	2
9. What is the impact of use of chemicals on the land ?	2
10. Write any two main causes of increase in population.	2
11. Write a note on balance in nature.	4
12. Write four technical aspects of Environmental Management.	4
13. Describe the social approaches for sustainable development.	4
14. Write the four advantages of crop rotation.	4
15. What should be the role of students to keep the surroundings clean ?	4
16. What do you know about the animal diversity in Punjab ?	5
or	
Write a note on National Environmental Policy, 2006.	5
17. Write briefly causes of food problems in India.	5
or	
Describe the methods of food preservation.	5